№ 5 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՅՈՒՆՎԱՐԻ 15

1898

ՔՍԱՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

№ 5 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՅՈՒՆՎԱՐԻ 15

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվան 6 րուբ.
Առանձին համարները 7 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տէլէֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

„ՄՇԱԿ“

ԼՐԱԳՐԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՑ

Երէկ Պետերբուրգից ստացանք հետևեալ հեռագիրը.

„Ներքին գործերի պ. մինիստրը թոյլատրեց „Մշակ“ լրագիրը դարձնել ամենօրեայ“:

Նոյն օրը, Կովկասեան ցէնզուրական կոմիտէից ստացանք պաշտօնական գրութիւն, № 124, որով յայտարարվում է խմբագրութեան, թէ տպագրական գործերի գլխաւոր վարչութեան կառավարիչը հեռագրով, յունվարի 13-ից, հաղորդում է, որ „թոյլատրված է հրատարակել „Մշակ“ լրագիրը ամէն օր, բացի տօներին յաջորդող օրերից“:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

«Մշակի» ամենօրեայ հրատարակութիւնը.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Առասպել թէ իրականութիւն. Այսօրվայ ժողովը: Վրաց բեմը և Վիկտոր Հիւգօ. Հայոց ներկայացումները Բագւում. Նամակ Ջաքաթալայից: Նամակ խմբագրութեան. Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Վերջին տեղեկութիւններ. Նամակ Թիւրքիայից. Արտաքին լուրեր. ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ԲՈՐՍԱ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Ազատամտութեան դիմակի տակ:

„ՄՇԱԿԻ“

ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

—

Վերջապէս թէ հայոց ընթերցող հասարակութեան և թէ մեր ցանկութիւնը կատարված է.—յունվարի 13-ին, ինչպէս ցոյց է տալիս խմբագրական այսօրվայ յայտարարութիւնը, մենք թոյլտւութիւն ստացանք ներքին գործերի պ. մինիստրից՝ „Մշակը“ հրատարակել ամէն օր, բացի տօներին յաջորդող օրերից:

Առաջին անգամ „Մշակը“ դարձաւ ամենօրեայ 1878 թւին, մի դէպք, որ առաջինն էր ռուսահայերի մամուլի պատմութեան մէջ, և այսպէս շարունակվեց մինչև 1884 թիւը: Ապա, երբ „Մշակի“ մի տարվայ ընդհատումից յետոյ վերանորոգվեց 1886 թւին, նա սկսեց հրատարակվել շաբաթը երեք անգամ: 1895 թւին խմբագրութիւնը դիմեց բարձր կառավարութեան՝ թոյլտուութիւն խնդրելով „Մշակը“ շաբաթը չորս անգամ հրատարակել, բայց ներքին գործերի մինիստրութիւնից մերժումն ստացաւ: Նոյն խնդիրքը յարուցվեց 1897 թւի սեպտեմբերին, բայց այս անգամ արդէն ամենօրեայ դարձնելու նպատակով, և ահա այժմ մինիստրութիւնը բարեհաճեց յարգել մեր խնդիրքը՝ թոյլատրելով „Մշակի“ ամենօրեայ հրատարակութիւնը:

Դարձնելով „Մշակը“ ամենօրեայ, մենք ոչինչ փոփոխութիւն չենք մտցնում բաժանորդագնի մէջ.—տարեկան գինը, ինչպէս մինչև այժմ, այնպէս և սրանից յետոյ մնում է նոյնը, այն է 10 րուբլի, մի գին, որ թէև էժան է ամենօրեայ լրագրի համար, ներկայ պայմաններում, բայց և այնպէս մենք կը պահենք նոյնը, որպէս զի „Մշակը“ մատչելի լինի ոչ միայն հասարակութեան հարուստ խաւերին, այլ և անապահով դասակարգերին:

Անցած սեպտեմբեր ամսին դիմելով Պետերբուրգ թոյլտւութեան համար, մենք յոյս ունէինք պատասխան ստանալ գոնէ նոյեմբերի վերջերին, որպէս զի դեկտեմբերին ձեռնարկէինք մի շարք նախապատրաստութիւնների, „Մշակը“ ներկայ յունվարի 1-ից ամենօրեայ դարձնելու համար: Բայց որովհետև պատասխանը ուշացաւ մինչև այժմ, ուստի մենք ստիպված ենք „Մշակի“ ամենօրեայ հրատարակութիւնը յետաձգել երկու շաբաթով, և սկսել փետրվարի 1-ից, որպէս զի մինչև այդ ժամանակ կարողանանք տեսնել հարկաւոր պատրաստութիւնները,—այն է մեծացնել խմբագրութեան կազմակերպութիւնը, վերակազմել լրագրի էկսպեդիցիան, և այլ տեխնիքական փոփոխութիւններ, որոնք անխուսափելի են ամենօրեայ լրագիր հրատարակելու համար: Բացի այդ բոլորից, փետրվարի 1-ից „Մշակը“ կը տպագրվի ոչ թէ Կովկասեան կառավարչապետի գլխաւոր տպարանում, ուր մինչև այժմ տպվում էր, այլ կը փոխվի նոր տպարան, որ նոյնպէս ժամանակ է պահանջում:

Ձեռնարկելով „Մշակի“ ամենօրեայ հրատարակութեան, որը, մեր կարծիքով „Մշակի“ 25-ամեակի ամենալաւ և ամենաօգտաւէտ տօնախմբութիւնը պէտք է համարել, մենք կը նուիրվենք նրան մեր ամբողջ եռանդով և բոլոր ուժերով, ձեռք ձեռքի տուած „Մշակի“ բոլոր աշխատակիցների և թղթակիցների հետ: Ոգևորված ենք այն հաւատով, որ հայոց անդրանիկ լրագրի ամենօրեայ հրատարակութիւնը մի արհեստական նորութիւն չէ, այլ նախ՝ բնական արտայայտութիւն հայոց մամուլի և գրականութեան զարգացման, և երկրորդ՝ անխուսափելի պահանջ հայոց հասարակութեան, որը 25 տարիներից ի վեր կապված լինելով „Մշակի“ գաղափարների հետ, ջերմ կողմնակից է նրա առաջադիմութեանը: Միայն այդ հաւատը դուցէ թեթևացնի այն տաժանակիր աշխատանքը, որ կապված է առաջադէմ գաղափարական և մաքուր հայերէն օրգանի հրատարակութեան գործի հետ՝ մեր հասարակութեան մէջ:

«ՄՇԱԿԻ» ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՌԱՍՊԵ՞Լ ԹԷ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

I

Շէլլուի սպանութեան գործը, որի համար Շուշում զինուորական դատարանի առաջ էին

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱԶԱՏԱՄՏՈՒԹԵԱՆ ԴԻՄԱԿԻ ՏԱԿ
(Ապահարզանի շուրջը)

—

Մի երկու շաբաթ առաջ, Բագւի հայոց դրամատիքական խումբը, Թաղիեվի թատրոնում ներկայացրեց Գաբրիէլ Սունդուկեանցի «Ամուսիններ» կոմեդիան: Ներկայացման ամբողջ ընթացքում, խոստովանում ենք, մեզ չէին հետաքրքրում ոչ դերասանների կիսակենդան խաղը և ոչ էլ կոմեդիայի այս կամ այն գեղարուեստական մանրամասն թերութիւնները. մեզ բացառապէս զբաղեցնում էր մի հարց,—ինչպէս է արդօք ըմբռնել մեր տաղանդաւոր դրամատուրգը իր կատակերգութեան մէջ՝ արձագանք գտած և հայոց հասարակութեան կեանքում տեղի ունեցող այն նոր երևոյթը, որ եւրօպական ազգերի մէջ վաղուց օրէնսդրական սանկցիա վայելելով, յայտնի է կնոջ զգացմունքների ազատութեան անունով:

Ըստ երևոյթին, չօշափած հարցի վերաբերմամբ պ. Սունդուկեանց դաւանում է առաջադիմական հայեացք. ըստ երևոյթին, հայ դրամատուրգը իր գրուածքում ներկայանում է մեզ, որպէս կանանց զգացմունքների ազատութեան ջերմ պաշտպան. չէ՞ որ նրա հերոսուհին թողնում է չը սիրած ամուսնուն. չէ՞ որ նրա հերոսը եզրափակում է կոմեդիան՝ «մահ կամ ազատութիւն» բացականչելով: Տարաբաղդաբար, այդ բոլորը լոկ բառեր են, ճիշդ է ասկէզօծ, բայց և այնպէս ընդունակ թիւրիմացութիւն պատճառելու միայն չափից դուրս միամիտ ընթերցողներին և հանդիսականներին. բաւական է մաքաչափ քննադատական վերաբերմունք, բաւական է դէմ հարևանցօրէն թափանցել «Ամուսինների» իմաստը՝ համոզվելու համար, որ Սունդուկեանցը իր նոր կոմեդիայում կնոջ զգացմունքների ազատութեան վերաբերմամբ պաշտպանում է շատ հին տեսակէտ, տեսակէտ, որ աւանդել է մեզ աւանդապահ եկեղեցին և յետադէմ հայ հոգևորականութիւնը դեռ շատ և շատ դարեր առաջ: Դիմենք փաստերին:

Նախ պարզենք ազատ, լուսաւոր աշխարհայեցողութեան տէր մարդկանց տեսակէտը ամուսնական սիրոյ, ամուսնական հաւատարմութեան մասին: «Հաւատարմութիւնը, գրում է Բէլինսկի, անհրաժեշտօրէն ենթադրում է սիրոյ ներկայութիւնը. երբ չը կայ սէր, հաւատարմութիւնը կորցնում է իր իմաստը և դառնում պարտականութիւն լինելուց: Ինչպէս պէտք է վարվի մարդ, երբ իր համար թանգագին էակը սիրում է ուրիշին: Բնական է, որ այդ դէպքում նա սիրած էակի կողմից դէպի ինքը տեղի ունեցող սառնութիւնը չի ընդունի ոչ իբրև յանցանք և ոչ էլ անբարոյական վէպերում յայտնի, այսպէս անուանված, անհաւատարմութիւն. աւելի քան բնական է, որ նա չի համաձայնվի ընդունել սիրած էակից և զոհաբերութիւն,—պահանջել նրան առանց սիրելու, զրկել նրան այն բաղդաւորութիւնից, որ խոստանում է նոր սէրը... Երբ մարդ տեսնում է նախկին սէրը սառնութեան փոխարինված, նրան մնում է միայն մի ելք—со всѣмъ самоотверженіемъ души любящей, со всей теплотою сердца, постигшаго святую тайну страданія, благословить его или ее на новую любовь и новое счастіе, а свое страданіе, если нѣтъ силъ освободиться отъ него, глубоко схоронить отъ всѣхъ и въ особенности отъ него или отъ нея въ своемъ сердцѣ»... Բէլինսկու նուիրական այդ խօսքերը կազմում են ժամանակակից մարդկութեան սրբազան դաւանանքը, դաւանանք, որի սեղանի առաջ շատ և շատ զոհեր են բերվել: Տեղ տեղ ընդգծելով Բէլինսկու խօսքերը, մենք նպատակ ունէինք հրաւիրել ընթերցողի ուշադրութիւնը հիմնական այն տարբերութեան վրա, որ գոյութիւն ունի առաջադիմականների և յետադէմ հայ հոգևորականութեան հայեացքների մէջ ամուսնալուծութեան վերաբերմամբ: Ինչպէս տեսանք, առաջադիմական տեսակէտով՝ ամուսնալուծութեան մէջ միակ գերիշխող դեկավարը հանդիսանում է սէրը և միայն սէրը: Չը կայ սէր,—ինչից էլ առաջացած լինի վերջինս՝ մի և նոյն է,—չը կայ և ամուսնութիւն, չը կայ և ամուսնական կեանք. մինչդեռ աւանդապահ եկեղեցին ամուսնալուծութիւնը պայմանաւորում է բացառապէս ամուսիններից մէկն ու մէկի անառակութեամբ, անհաւատարմութեամբ, կատարելապէս անտես առնելով սիրոյ իրաւասութիւնը:

Զինված այս բացատրութիւններով, լսենք պ. Սունդուկեանցին:

Կասկած չը կայ, որ տաղանդաւոր դրամատուրգը ի դէմս իր հերոսուհի Մարգարիտի, հայոց հասարակութեան ներկայացնում է ժամանակակից ամենազարգացած կնոջ, այլապէս անբացատրելի և անհասկանալի կը մնայ, թէ ինչու Մարգարիտը կարողացել է այնքան յարգանք և սէր ներշնչել հայոց ինտելիգենցիայի բոլոր առաջնակարգ ներկայացուցիչներին, — վիպասան Արամեանին, գիւղատնտես Շիրակեանին և վարժուհի Հեղինէին: Եւ ցաւալի է խոստովանել, պ. Սունդուկեանցը, որ հասարակ կինտօների կեանքը կողմնակի դիտելով կարողացել է, շնորհիւ իր ստեղծագործական տաղանդի, վերարտադրել Պէպօի, անկասկած իդէալականացրած, բայց և այնպէս բնական տիպը, ձիգ տարիներ շփվելով հայոց ինտելիգենցիայի հետ և կենդանի օրինակներ ունենալով իր շուրջը, անձեռնհաս է գտնվել դիտել, ճանաչել ժամանակակից զարգացած հայ կնոջ, թափանցել նրա հոգեկան աշխարհը, զգալ, ըմբռնել նրա ձգտումները, իղձերը, յոյսերը... և հետևաբար ստեղծել նրա իդէալականացրած, բայց և այնպէս իրական, կենդանի պատկերը: «Ամուսինների» հեղինակը, ժամանակակից զարգացած հայ կնոջ անուան տակ՝ մեզ ներկայացնում է մի կին, որի պահպանողականութեամբ կաշկանդված ոգուն նախանձելու առիթ չունեն նոյն իսկ «հնադարեան» հայ կանայք... Եւ իրաւ. Մարգարիտը թողնում է իր ամուսին Արկադիին, ամուսին, որի առասպելական ապականված ոգին չափ ու սահման չունի, զարդարված լինելով անառակ սիրուհիների անթիւ, անհամար շարքով: Բայց չէ՞ որ անառակ ամուսնուց բաժանվելու իրաւունք է տալիս և յետադէմ հայ հոգևորականութիւնը. չէ՞ որ անհաւատարիմ ամուսիններին թողել են և «հնադարեան» հայ կանայք, որով և ստիպել աւանդապահ հայ եկեղեցուն սահմանել վերյիշեալ օրէնքը: Եթէ Արկադին լինէր բարոյապէս անարատ և յարգանքի արժանի մի անձնաւորութիւն և այնու ամենայնիւ Մարգարիտը, չը սիրելով նրան, բաղդաւոր չը լինելով իր ամուսնութեան մէջ, բաժանվէր նրանից, այն ժամանակ հայ դրամատուրգի հերոսուհին իսկ որ իրաւունք կունենար ժամանակակից զարգացած կանանց ներկայացուցիչ կոչվելու... Ճիշդ է, այդ դէպքում Մարգարիտը հաճելի չէր լինի պ. Սունդուկեանցին, նա իր դէմ կը բարձրացնէր հոգևորականութեան և հայոց հասարակութեան խաւարամիտ տարրերի ամբողջ լէգէօնը, բայց և այնպէս Մարգարիտը իրաւունք կունենար հանգիստ խղճով պատասխանելու. «Պարոններ, ես զգալով իմ մարդկային պատիւը, պահպանելով իմ կանացի զգացմունքների ամբողջ սրբութիւնը, անարատութիւնը, չեմ կամենում վատ կանանց վայել կեղծաւորութեամբ զրկել մի մարդու, որին չեմ սիրում, որի ոչ մի խօսքը, ոչ մի միտքը, ոչ մի զգացմունքը այլ ևս քաղցր արձագանք չեն գտնում նրա համար ընդմիշտ փակված իմ սրտում, որին նոյն իսկ ատում, արհամարհում եմ... Դուք, չը հասկանալով մարդկային հոգու այս ամենատարրական պահանջները, հալածում, տանջում էք ինձ. փոյթ չէ. Նոր գաղափարները զոհեր են պահանջում. Թող թունաւորվի, որքան այդ ձեզնից է կախված, իմ անձնական կեանքը յանուն ազատ քոյրերիս ամուսնական բաղդաւորութեան, յանուն ազատ հայ կնոջ նուիրական զգացմունքների անկախութեան, ազատութեան...»:

Կրկնում ենք, Սունդուկեանցի հերոսուհին, բաժանվելով անհաւատարիմ, անառակ ամուսնուց, վարվում է միանգամայն համաձայն հայ եկեղեցու հնադարեան սահմանած օրէնքի, որ հարկաւ ոչինչ առնչութիւն չունի ազատամտու-

համվել իւան խուրլարեան և 13 անմեղ Թուրքեր, մի իրական ողբերգութիւն է, վերցրած մեր կեանքից։ Խնդիրը այն չէ միայն, որ մի խումբ անմեղ մարդիկ դատի են ենթարկվում, տարիներով տանջվում են բանտում։ Այդ կողմից արդէն վարձատրված են մեղադրվողները, վարձատրված են նրանով, որ արդարադատութիւնը կանգնեց իր կոչման բարձրութեան վրա, ստոր խարդախութիւնների զէնք չը դարձաւ։ Արդարացրած են անմեղ մարդիկ, գործը վերջացած է, իսկ հասարակութիւնը ունի մի զօրեղ, վերին աստիճանի խրախուսական փաստ, որ ճշմարտութիւնը վերջ ի վերջոյ յաղթում է։ Խուրլարեանի գործի ողբերգական մասը այս չէ։ Ողբալին այն տխուր պատկերն է, որ նկարվեց դատարանում։ Բազմաթիւ վկաների ցուցմունքները դուրս բերին դատարանի առաջ մի երկար շարք կողմնակի երևոյթներ, որոնք խօսում են աղէտալի իրականութեան լեզուով, որոնք ցոյց են տալիս թէ ինչ սոսկալի լծի տակ է ճնշված գիւղական ազգաբնակութիւնը։

Ցայտնի դարձաւ, որ Աղդամի հովիտում թագաւորում է մի Թուրք բէկ, գուբերնսկիյ սեկրետար Ջաֆար-բէկ Վէզիրով։ Նրան հարկ էին տալիս գիւղացիները և այն բոլոր մարդիկ, որոնք արդիւնաբերական որ և է գործ էին բռնում Աղդամի բարեբեր, հարուստ դաշտերում և այգիներում։ Ցայտնի դարձաւ, որ այդ Ջաֆար-բէկը ահ ու սարսափ էր տարածում ազգաբնակութեան վրա իր բազմաթիւ ծառաների միջոցով, որոնք դիտմամբ հաւաքված էին գող, աւազակ Թուրքերից. դրանց մէջ չը կար մէկը, որ սովորական, խաղաղ գիւղացիների շրջանից լինէր դուրս եկած։ Ամբողջ գիւղի հասարակութիւնը հանդիսաւոր կերպով երդվեցնվում է մզկիթում, որ ոչինչ չի անի առանց Ջաֆար-բէկի գիտութեան. ոչ ամուսնանալ, ոչ հասարակական պաշտօնների համար մարդ ընտրել, ոչ որ և է խնդրագիր ներկայացնել կառավարութեան պաշտօնեաներին։ — Եւ ով յանդգնում էր անտես առնել այդ ամենազօրեղ մարդուն, այդ ինքնակոչ խանին, նա սարսափելի պատիժ էր կրում, կամ սպանվում էր, կամ զրկվում էր իր կայքից։—Ոչինչ չէր կարելի անել այդ ահաւոր ոյժի դէմ։ Եւ ինչ կարող էր անել տգէտ, կիսավայրենի Թուրք գիւղացին, կամ նոյն իսկ քաղաքացի արդիւնագործը, երբ ինքը, գաւառական իշխանութիւնը կատարելապէս անզօր էր նրա առաջ։—Գաւառապետի օգնական ընդապետ Բարանօվսկիյ պատմում է դատարանին, որ ինքը 1896 թւին քննութիւն էր կատարում Ջաֆար-բէկի գործերի մասին։ Ջաֆար-բէկը, յենվելով իր ծառաների և հարիւրաւոր սուտ վկաների վրա, անպատիժ կատարում էր կողոպուտներ, հրձիգութիւններ, սպանութիւններ և սարսափի մէջ էր պահում ամբողջ ազգաբնակութիւնը։ Պաշտօնական անձի այս վկայութիւնը այնքան անսովոր, այնքան անհաւատալի է երևում դատարանին, որ պրօկուրորը ասում է.

—Թոյլ տուէք ասել, ընդապետ, որ այդպիսի բաների մասին չէ կարելի խօսել առանց փաստերի։

Եւ ընդապետը պատասխանում է.

—Ես կարող եմ ապացուցանել իմ իւրաքանչիւր խօսքի ճշմարտութիւնը։

Պրօկուրոր. Բայց այստեղ կենտրօնական Աֆրիկա չէ. դուք այնպիսի բաներ էք պատմում, որոնց հետ չէ հաշտվում ոչ առողջ միտքը և ոչ էլ կեանքի լօգիկան։

Ընդապետ։ Այո, այստեղ Գանձակի նահանգն է. բայց այստեղ բէկերը նոյնն են անում։

Եւ պատմում է, որ իր կատարած քննութիւնը այնպիսի դրութեան մէջ ընկաւ, որ նահանգապետ Նակաշիձէ ոչինչ համարեց նրան, իսկ Ջաֆար-բէկը գանգատ տուեց իր, ընդապետի, դէմ։

Գաւառապետի օգնականի ցուցմունքը հաստատում է նախկին ոստիկանական պրիստավ Մէլիք-Յովսէփեան։ Նա ասում է. «Այո, դա ճիշդ է։ Քննութեան ժամանակ ես յայտնեցի ընդապետ Բարանօվսկուն ի է Ջաֆար-բէկ Վէզիրով թագցրել է իր մօտ Սուլթանին, Ամարին և ուրիշ ոճրագործներին։ Դրանից յետոյ ինձ իր մօտ կանչեց իշխան Աբխազի (Շուշու գաւառապետը) և սկսեց նախազգուշացնել, թէ որքան վտանգ է ինձ սպառնում Վէզիրովի կողմից, մանաւանդ որ ես պաշտօնական գործերով շարունակ ման եմ գալիս և ինձ համոզեց, որ ես հրաժարվեմ իմ տուած ցուցմունքից։ Երկիւղի տակ ճնշված՝ ես ընկայ այնպիսի թուլութեան մէջ, որ, ամօթով պիտի ասեմ, թոյլ տուի իշխան Աբխազիին խկոյն կազմել արձանագրութիւն, որի մէջ ես յայտնում էի, որ իբրև թէ ընդապետ Բարանօվսկուն ոչինչ չեմ ասել։ Իշխանը այդ արձանագրութիւնը Բարանօվսկու քննութեան հետ ներկայացրեց նահանգապետին, իսկ Վէզիրով սկսեց մեղադրել Բարանօվսկուն թէ նա կեղծիք է գործել իր պաշտօնական գործի մէջ։ Ներեցէք ինձ, ի սէր Աստուծու, գուցէ ես չափազանց թոյլ եմ, բայց այժմ էլ ես վախում եմ Վէզիրովի վրէժից»։

Այսպէս խօսում է պրիստավը, նա, որ պիտի ազգաբնակութիւնը պաշտպանէր ամենազօրեղ բէկի ճանկերից։

Նոյն 1896 թւին, պրօկուրորի օգնական Վօրօնօվ, կամենալով մանաւոր կերպով ստուգել թէ որքան ճիշդ է Բարանօվսկու քննութիւնը, իր մօտ կանչեց մի ոմն Մաշադի-Սէլիմին, որ վատ վկայութիւն էր տուել Ջաֆար-բէկի դէմ։ Բայց այս խեղճը ճանապարհին սպանվեց և մեռնելիս ասաց, որ իրան սպանողները Ջաֆար-բէկի ծառաներն են։ Սակայն քննութիւնը չը կարողացաւ հաստատել այդ յանցանքը։ Մի ուրիշ մարդ, օղիի գործարանատէր Մանաս Բաբաջանեան, 1896 թւին տուել էր Վէզիրովի համար աննպաստ վկայութիւն և այդ պատճառով նրա գործարանը հրդեհվեց։—Եւ այսպէս անթիւ փաստեր, փաստեր, որոնք ցոյց են տալիս, որ Վէզիրով մի ամենակարող մարդ էր, իսկ ամբողջ ազգաբնակութիւնը նրա ստրուկն էր։ Եւ ով կարող է հաւատալ թէ այդ քաջագործութիւնները կատարվել են մեզանից մօտիկ մի տեղ, Գանձակի նահանգում, օրը ցերեկով, պօստային խճուղու վրա գտնվող մի մեծ գիւղում, ուր կան հաշտարար դատաւոր, գաւառական ոստիկանութիւն, ակցիզային պաշտօնեաներ։—Այո, բոլորովին անհաւատալի. և պրօկուրորը կատարեալ հիմք ունէր նկատելու այդ արկածները պատմող ընդապետին, թէ այստեղ կենտրօնական Աֆրիկա չէ, այլ Գանձակի նահանգը։

Լ.

ԱՅՍՕՐՎԱՅ ԺՈՂՈՎԸ

Այսօր, հինգշաբթի, յունվարի 15-ին, երեկոյեան 8 ժամին, Գիւղատնտեսական ընկերութեան դահլիճում կը սկսվի ծխախոտագործների խորհրդակցութիւնը։ Ծխախոտագործները մի քանի անգամ ցանկութիւն էին յայտնել, որ ընկերութիւնը հրաւիրի իրանց և միջոց տայ՝ յայտնելու իրանց կարիքները և գործնական պահանջները։ Ժողովը նշանակված է և ծխախոտի մշակութեան վերաբերեալ հաւաքված են նիւթեր. մնում է, որ ծխախոտագործները իրանց լուրջ վերաբերութեամբ մշակեն այն հիմնական միջոցները, որոնցով կարելի է բարձրացնել գիւղատնտեսական այդ ճիւղի դրութիւնը։

Ծխախոտագործութիւնը ծանօթ է մեր երկրին հին ժամանակներից. բայց այն ծխախոտը, որ առաջ պատրաստվում էր մեր երկրում, հասարակ տեսակիցն էր։ Միայն ներկայ դարի կէսից մեր ծխախոտագործները սկսեցին ծանօթանալ եւրոպական և ամերիկական ծխախոտի տեսակների հետ և մշակել նրանց։ Կատարելագործված ծխախոտագործութիւնը մեծ զարգացում ստացաւ եօթանասնական թւականների վերջում, երբ կառավարութիւնը մաքս դրեց մեր երկիրը ներմուծվող ծխախոտի վրա։ Օտարերկրեայ ծխախոտը՝ մաքսի շնորհիւ թանգացաւ, որով սկսեց շահաւէտ դառնալ ծխախոտագործութիւնը մեր երկրի գիւղատնտեսների համար։ Ներկայումս այդ գործը մեծ զարգացում ունի Լագօդեխի և Սուխումի շրջաններում։ Որակութեան տեսակէտից շատ բարձր է Սուխումի ծխախոտը, մանաւանդ Ցեբելդա կոչված գիւղի շրջակայքում։ Մինչդեռ Լագօդեխի շրջանում ծխախոտը ծախվում է 4—10 րուբլիով, Սուխումի շրջանում նա հասնում է 15—17 և երբեմն մինչև 20 րուբլու։ Քութայիսի նահանգի միւս մասերում պատրաստում են ծխախոտ, որ առաջին երկուսի մէջտեղն է բռնում։ Գանձակի, Բաքուի, Դաղստանի և Երևանեան նահանգներում նոյնպէս սկսում են փորձեր անել եւրոպական ծխախոտ մշակելու։

Ուշադրութեան արժանի է մի հանգամանք, որ Սուխումի շրջանի առաջնակարգ ծխախոտ արդիւնաբերողները Թիւրքիայից մեր երկիրը գաղթած հայ գիւղացիներն են, որոնք ծխախոտագործութեան միջոցով են գլխաւորապէս հայթայթում իրանց ապրուստը։ Սակայն նրանց վիճակը նախանձելի չէ այն կողմից, որ նրանց մեծ մասը սեփական հողեր չունեն և նստած են կալուածատէրերի հողերի վրա, որոնցից օգտվելը տարէցտարի դժուարանում է։ Ծխախոտագործների շնորհիւ երկիրը հարստանում է, չէնանում. բայց նոյն այդ պատճառով նա կամացկամաց դառնում է անմատչելի և անհիւրընկալ այն աշխատող ձեռքերի համար, որոնք նրան մշակել են։

Ծխախոտագործների ժողովը պէտք է քննի ծխախոտի մշակութեան զարգացման վերաբերեալ բոլոր խնդիրները։ Ծխախոտի մշակութիւնը, ընտիր սերմերի ժողովելը և ուրիշ տեղերից բերելը, ծխախոտի թերթի պատրաստելը, ծխախոտի վաճառումը, ծխախոտագործների համար կրեդիտ բանալը, ծխախոտագործներին հարստահարութիւնից ապահովելը—ահա մի շարք կարեւոր կէտեր, որոնք պէտք է նիւթ լինեն առաջիկայ ժողովի նիստերում։ Ցանկանանք, որ ժողովի պարապմունքները արդիւնաւէտ լինեն և օգնեն մեր երկրի ծխախոտագործութեան զարգացման գործին։

Ք.

թեան և ժամանակակից զարգացման հետ։ Բայց գուցէ, կարելի է նկատէ մեզ ընթերցողը, Սունդուկեանցը բոլորովին նպատակ չէ ունեցել դարեր անցնելուց յետոյ իր «Ամուսիններով» հանդէս գալ և նորից ջուր ծեծել, դրուատելով հայ եկեղեցու սահմանած օրէնքի անհրաժեշտութիւնը, ճշմարտութիւնը. գուցէ Սունդուկեանցը ամուսնալուծութիւնը հասկանում է և կամեցել է նրան դնել ժամանակակից լայն հողի վրա և միայն թիւրիմացութեամբ է Մարգարիտին անաւակ ամուսին շնորհել։ Նախ դժուար է ենթադրել փորձված հեղինակի կողմից այդքան չարաչար թիւրիմացութիւն. բացի դրանից, վերին աստիճանի կասկածելի է, որ յարգելի դրամատուրգը ընդունակ կամ տրամադիր լինի հարցը ըմբռնել առաջադիմական լայն մտքով։ Դրան ապացոյց նրա հերոսուհու երկրորդ քայլը, որի քննութեան և դիմում ենք։

Վիպասան Արամեանը և Մարգարիտը իրար փոխադարձաբար սիրում են, և նրանց մէջ, Մարգարիտի ամուսնուց բաժանված ժամանակամիջոցում, տեղի է ունենում հետեւեալ բացատրութիւնը։

Արտաշէս։ Ո՛հ, Մարգարիտ, իմ անգին Մարգարիտս, ես քեզ սիրում եմ հոգւոյս բոլոր զօրութիւնով, սիրում եմ այնքան, որքան ընդունակ է մարդու ոյժ է տուել սիրելու...

Մարգարիտ։ Հաւատա ինձ, Արտաշէս, որ նոյն անսահման սիրով ես ես քեզ եմ սիրում և ամբողջ աշխարհում ես ամենաերջանիկ կինը կը լինէի (բաւեր, բաւեր և բաւեր), եթէ կարողանայի քեզ պատկանել յաւիտեան... Բայց հասարակութիւնը իր պահանջներն ունի, իր սահմանած կարգ ու կանոնը, որի առաջ ես պարտաւոր եմ խոնարհվել... Ես երջանիկ կը լինէի, Արտաշէս, միայն... օրինաւոր ամուսինդ լինելով։»

Կասկած չը կայ, որ Սունդուկեանցի հերոսուհու այդ պատասխանով հայկական բոլոր ֆիլիստերները, տիրացուները շատ և շատ գոհ կը մնան, բայց անկասկած է և այն, որ այդտեղ Մարգարիտը ներկայանում է մեզ իր «հնադարեան» աղքատ հոգու ամբողջ մերկութեամբ, դէն ձգած լինելով ճռճռան ֆրազներից և պատառմիտ բառերից ձևած իր հագուստը։ Լինել «ժամանակակից հերոս» և պարտաւորութիւն համարել խոնարհվել հասարակութեան սահմանած կարգ ու կանոնների առաջ, ինչպէս վարվում է Մարգարիտը, միանգամայն անհասկանալի, անընական երևոյթ է։ Բողոք հասարակութեան դէմ,— ահա իրանց ճակատի վրա ժամանակի դրոշմ կրող բոլոր անձնաւորութիւնների նշանաբանը. համաձայն այդ նշանաբանին՝ ժամանակի հաւատարիմ զինուորները բողոք, կռիւ են մղում հասարակութեան դէմ երկու գծի վրայով, երկու ճանապարհով—ներգործական և կրաւորական։

Ընտրելով առաջին ճանապարհը, Մարգարիտը կը պատասխանէր. «Արտաշէս, ես քեզ սիրում եմ, սիրում եմ անսահման սիրով, հոգւոյս բոլոր ոյժերով. սիրում եմ այնպէս, ինչպէս չէ սիրել մինչև այսօր և ոչ մի հայ կին, սիրում եմ նուիրական նոր սիրով և նրա սրբազան սեղանի առաջ ահա զոհ եմ բերում հասարակութեան սահմանած կարգ ու կանոնները։ Գիտեմ, մարդիկ կը հալածեն ինձ շրջանից, կը փակեն սենեակում, որպէս մի բանտում, փոյթ չէ. քո սէրը կը փոխարինէ ինձ ամբողջ աշխարհը իր բոլոր վայելչութիւններով. իմ սէրը բանտ-սենեակը կը դարձնէ ամուսնական բաղդաւորութեան ամենաչքնաղ մի օազիս, որի մթնոլորտն իսկ կը հնչէ սիրոյ և քնքոյշ անդորրութեան ծով-զգացմունքով։»

Մնալով երկրորդ գծի վրա, Մարգարիտը կը պատասխանէր։ «Արտաշէս, ես քեզ սիրում եմ, սիրում եմ այնչափ, որչափ ընդունակ է սիրելու նահապետական մի անարատ կին, և դեռ աւելի. մարդիկ թոյլ չեն տալիս նուիրվել, պատկանել քեզ. զգում եմ հասարակութեան այդ պահանջի ամբողջ անարդարութիւնը, վայրենութիւնը. գիտեմ, համոզված եմ, որ պարտաւոր չեմ խոնարհվել սահմանված անգութ օրէնքների, ամարդի կարգ ու կանոնների առաջ. բայց ինչ արած, ներիր. թոյլ-անզօր եմ անարատ պահանջներիս, մաքուր գաղափարներիս իրականութիւն տալ. իմ սէրը կատարեալ չէ, նա պահանջ է զգում հասարակական կարծիքի հովանաւորութեան, մինչդեռ ամուսնական բաղդաւորութիւնը, երջանկութիւնը պայմանաւորվում է սիրոյ և միայն սիրոյ միահեծան իշխանութեամբ, առանց մազաչափ խառնուրդի կողմնակի հաշիւների— փողի, դիրքի, հասարակական կարծիքի,—կողմից... Օ՛հ, Արտաշէս, ես պատկանում եմ ժամանակի անցողական շրջանի այն դժբաղդ զինուորներին, որոնք կամուրջը անցնելով, քաջութիւն չունեն այրել յետևից նաւերը և դատապարտված են անընդհատ տանջվել, բաղդաւորութիւն չը գտնելով գետի ոչ այս և ոչ այն ափում։ Մեր ամուսնութիւնը, թէկուզ օրինաւոր, մեզ բաղդաւորութիւն չի տայ... Թող ինձ...։»

Նկարագրված երկու հերոսուհիներից առաջինը տենդենցիօզ տիպ է, լինելով անհասանելի, շատ թէ քիչ հեռու ապագայի ներկայացուցիչ. մինչդեռ երկրորդը վերին աստիճանի բէալական, վերին աստիճանի կենդանի պատկեր է, խօսելով ժամանակակից ինտելիգենտ կանանց սրտի խորքերից, արձագանք տալով շատ շատերի փշրված յոյսերին, տանջող ցաւերին, պղտոր իղձերին, յոյսերին... Եւ լաւ նկատեցէք, նա հարցը չէ լուծում, այլ շղթայելով նրան իր ամբողջ կեանքի անլոյս, անընդհատ տանջանքներով՝ դնում է հայ հասարակութեան դատաստանի առաջ...։ Ինչ վերաբերում է Սունդուկեանցի Մարգարիտին, նա պարզ է, որ ոչինչ բարոյական կապ չունի մեր կուլտուրական կեանքի հետ. նրա պահանջած օրինական ամուսնութիւնը էջմիածինը կը տայ նրան, ինչպէս նա մինչև այսօր տուել է և տալիս է այս կամ այն անհատին. դրանով հայ դրամատուրգի հերոսուհին կը հասնի իր նպատակին, նրա տանջանքները վերջ կը ստանան։ Բայց չէ՞ որ հարցը, ընթերցող, մնաց հարց...

Այո, հին դարերից սկսած հայ հասարակութեան մէջ շարունակ եղել են կանայք, որոնք զզված անսէր ամուսնուց՝ ապրել են բաժանված, մինչև որ եկեղեցու ներկայացուցիչների կողմից իրաւունք ձեռք բերելով, մտել են նոր ամուսնութիւն... Նրանց վարմունքը ոչ ոք չի վերագրել գաղափարական ազնւութեան. ժամանակակից թարմ հոսանքի արդիւնք չէ և Մարգարիտը։

Վերջին նկատողութիւն։

«Եւ արար Աստուած զմարդ» ըստ իր պատկերի. համաձայն հոգեբանական այդ նուրբ ճշմարտութեան, գեղարուեստագէտները, վիպասանները յաճախ իրանց հերոսներին նոյնպէս ստեղծում են ըստ իր պատկերի. և պէտք է խոստովանվել, հայ դրամատուրգի հերոսուհին, համեմատած իր հեղինակի հետ՝ է «մարմին ի մարմնէ, ոսկր յոսկրէ»։ Եւ այդ շատ հասկանալի, շատ բնական է։ Պ. Սունդուկեանցը ունի պրական փառաւոր անցեալ, բայց տարաբաղդաբար, վերջին տարիները, ինչպէս յայտնի է, նա ենթարկվեց հոգեկան այն հանրածանօթ մետամորֆօզային, որից զերծ չեն մնացել նոյն իսկ շատ ու շատ նշանաւոր եւրոպական և ռուսաց հեղինակներ (յիշենք թէկուզ Տուրգենևին), և որը մի բանաստեղծ կենդանագրել է հետևեալ ընտրոչ երկու տողերով.

Сжегъ все чему поклонялся,
Поклонился всему, что сжигалъ.

Բայց հայ հեղինակը չէր կարող ամեն ինչ այրել. նա դաւաճանելով փառաւոր անցեալի ոգուն, այնուամենայնիւ պահել է, որպէս յիշատակ, նրա փշրանքները, արտաքինը, այն է ֆրազներ, պատառմիտ բառեր... Ուստի տեսնելով մեր կեանքի մէջ տեղի ունեցող մի «հնադարեան» երևոյթ և անձեռնհաս լինելով ըմբռնել նրա իսկական իմաստը, էութիւնը, զարդարել է նրան գեղեցիկ, բարձրահնչիւն խօսքերով և ներկայացրել մեզ, որպէս նոր երևոյթ... Տարաբաղդաբար, թէ բարեբաղդաբար, հայոց հասարակութիւնը «Ամուսիններին» վերաբերվեց և շարունակում է վերաբերվել խորին անտարբերութեամբ, ապացուցանելով, որ խաւարամիտները և խաւարամտութիւնը նրան չէ հետաքրքրում թէկուզ աղմտամտութեան դիմակի տակ։ Այո, յարգելի պ. Սունդուկեանց, ասված է. «Նոր ժամանակներ, նոր երգեր»։ Դուք նոր ժամանակներում երգում էք հին երգեր... Կարծում ենք, որ սխալվում էք։

Շիրվանցի

Բաքու.

ՎՐԱՑ ԲԵՄԸ ԵՒ ՎԻԿՏՕՐ ՀԻՒԳՕ

Հինգշաբթի, յունվարի 8-ին, վրաց դերասանական խումբը՝ պ. Սվիմոնիձէի բենէֆիսին, ներկայացրեց հռչակաւոր Վիկտոր-Հիւգոյի—ֆրանսիացիների այդ Շէքսպիրի—յայտնի դրաման՝ «Էրնանի»: «Էրնանի», ինչպէս և նոյն հեղինակի միւս պիէսները, խաղացվում են եւրօպական բոլոր թատրոններում: Ռուսաստանում խաղում էին մայրաքաղաքի բեմերի վրա, իսկ վերջին ժամանակները թոյլ են տալիս և գաւառներում: Վրաց թատրոնն էլ խօ յետ չէր կարող մնալ. վրացիներն էլ խաղացին «Էրնանի»: Սակայն սա ներկայացում չէր, այլ... Ամբողջ ներկայացման ժամանակ թատրոնում ծիծաղ էր լսվում: Ցաւաբաղդաբար, վրաց բեմն էլ, ինչպէս և հայոցը, ունի այնպիսի մոլորված անդամներ, որոնք իրանց մասին մեծ կարծիք ունեն և չափ չեն հասկանում... Գլխաւոր դերակատարները՝ Կ. Մեսխի—դօն-Կարլօս, Սվիմոնիձէ—Էրնանի, Գամկրելիձէ—դօն-Րիւգոմէց և տիկ. Մեսխի—դօնա Սօլ դերերում վերին աստիճանի թոյլ, անբնական և ծիծաղելի էին: Իսկ մնացած դերերից և խմբերից Աստուած ազատի. երբեմն դերասանները կարծում էին, թէ խաղում են ժողովրդական պիէս «Արսէնա»: Միթէ մեծապատիւ, մեծակարծիք դերասանները չը գիտեն առածը, թէ «habitus non facit monachum»:

Կիրակի, յունվարի 11-ին, ժողովրդի ցանկութեամբ, երկրորդ անգամ խաղացին «Պատրաստութիւն», որի մասին գրել էինք «Մշակի» № 2-ի մէջ և Գ. Էրիսթօվի «Ժլատ» կօմէդիան, որի մէջ, ի հարկէ, ժլատը դուրս է բերած հ ա յ: Զարմանալի ժողովուրդ են վրացիք. ուրիշի պակասութիւններով են ուզում իրանց կրթել: Էրիսթօվին ներելի է, նա 50-ական թւականի հեղինակ է, բայց ինչ կասէք նորագոյն ինտելիգենտ հեղինակներին, որոնց հեղինակութիւնների մէջ բացառական տիպերը դարձեալ հայեր են. կարծես իրանց մէջ չը կան կօմիքական տիպեր, պակասութիւններ...

Thaleia

ՀԱՅՈՑ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆԵՐԸ ԲԱԳՒՈՒՄ

Յունվարի 10-ին, „Սկապէնի Արարքներ“, կօմ. 3 գործող., հեղ. Մօլիէրի, թարգ. Յ. Լալայեանի.

Այս ներկայացման պիտի մասնակցէր Թիֆլիսից հրաւիրված կօմիկ Տէր-Դաւթեանը: Հասարակութիւնը բաւականաչափ էր, բայց թատրոնը լի չէր այնպէս, ինչպէս «Պեպօյի» ներկայացման, որին մասնակցում էր մեր շնորհալի կօմիկը: Ինչու. շատ դժուար է պատասխանել այդ հարցին, ինչպէս առհասարակ ամեն մի հարցի, որը կապ ունի այնպիսի անհաստատ տարրի հետ, որպիսին է հայոց հասարակութիւնը: Առաջին ներկայացման ներկայ լինողը կարող էր ենթադրել, որ հասարակութիւնը այնքան հետաքրքրված է իր նշանաւոր կօմիկով, որ նոյն իսկ մի շարք ներկայացումներ, նրա մասնակցութեամբ, չեն կարող բաւարարութիւն տալ հասարակութեան: Բայց երկրորդ ներկայացումը ջրեց այդ ենթադրութիւնը... Ներկայացումը ունէր մի շատ հետաքրքիր կողմ. նրան մասնակցում էին մեր այժմեան բեմի երեք յայտնի կօմիկները. պ. Տէր-Դաւթեանի հետ խաղում էին պ.պ. Թուրեան և Վրոյր. ներկայացումը մի տեսակ մրցութիւն էր: Մրցութիւնը ըստ երեւոյթին լարել էր դերասանների ընդունակութիւնները և ոգեւորել էր նրանց. երեքն էլ փայլեցին իրանց խաղով: Մօլիէրի այս երկը թէեւ առանձին իմաստ և նրա մասերը կապող խորը գաղափար չունի, բայց լի է հանճարի սրամտութիւններով, որոնք առանձին-առանձին վերցրած, հիւմօրի և հոգեբանական տեսակէտից, գեղարուեստական աղամանդներ կարող են համարվել: Պ. Թուրեան խաղում էր աւելի աջող, քան երբ և իցէ, և կարծես թէ չէր ուզում զիջել առաջնութեան դափնին մեր նշանաւոր կօմիկին: Պ. Տէր-Դաւթեան այս անգամ ձայնը կորցրել էր և այդ չէր կարող զգալի կերպով չազդել խաղի վրա. չը նայելով այդ հանգամանքին, տաղանդաւոր դերասանը իր դերը կատարեց արտասովոր կօմիզմով: Շատ գեղեցիկ էր խաղում և պ. Վրոյրը՝ Արգանտի դերում: Վերջը խաղացվեց «Դօկտոր Թաթոս, կամ հեշտ ապրուստ» վօդեվիլը, հեղինակութիւն Շչեգլօվի: Այս սրամիտ վօդեվիլը մի ծաղր է այժմեան էսկուլապներին, որոնց մէջ լուրջը և ֆօկուսը, օգտաւէտը և երեւակայականը այնպէս են շփոթված, որ դժուար է նրանց որոշել միմեանցից. իսկ բըժշկվող հասարակութիւնը այնքան անտեղեակ և միամիտ է, որ կարող է խաղալիք դառնալ և բժշկի ծառայի ձեռքին, եթէ նա փորձէ փոխարինել իր տիրոջը: Վօդեվիլը հիմնված է բըժշկի ծառայ Թաթոսի դերի վրա, որը պ. Տէր-Դաւթեան կատարեց այնպիսի կօմիզմով, որը երկար կը մնայ Բագուի հասարակութեան յիշողութեան մէջ: Կոտրատվող և չափազանց քնքոյշ ձեւացող օրիորդի դերը, որը աւելի եկել է մօդային բժշկին գրաւելու, քան թէ բժշկվելու, տիկին Աւետեանը շատ հետաքրքիր կատարեց:

Ս.

ՆԱՄԱԿ ՋԱՔԱԹԱԼԱՅԻՑ

Յունվարի 7-ին

Ճրագալոյցի երեկոյեան, մի քանի պարոններ «Աւետիս» ման եկան յօգուտ թէ տեղական աղքատների և թէ այստեղ գտնվող գաղթականներին: Հաւաքվեց մօտ 90 րուբլի, որից երկրորդ օրը տեղական աղքատ ընտանիքներին, թւով 7, բաժանվեց 2-ական րուբլի, իսկ գաղթականներին (19 հոգի) 50-ական կօպէկ. մնացած գումարը կը յանձնվի մէկին և դրա վրա կաւելացնեն ժողովրդից հաւաքված ամսավճարներ, ով ինչքան կամենայ. գոյացած գումարից ամեն օր իւրաքանչիւր գաղթականին կը տրվի որոշ գումար և այդպիսով գուցէ կարելի լինի փողոցներում թափառելու առաջն առնել: Մի քանի խօսք ևս. բաւական չէ գաղթականներին հաց տալ, հարկաւոր է և լաւ բնակարան. այդ խեղճերից 10 հոգի հաւաքվել են մի գետնափոր որջում, որի խոնաւութեան համար գաղափար տալու համար հետեւեալը կը պատմենք.—երբ «Աւետիս» ման գալուց հաւաքած փողը կամենում էին բաժանել, մէկը առաջարկեց հէնց ուղղակի գնալ դրանց բնակարանը և այնտեղ բաժանել, իսկ միւսները չը համաձայնվեցին, առարկելով թէ խոնաւ է, լաւն այն է իրանք գան և ստանան... Խեղճերը կրակ վառելու հընար չունեն. կամ պէտք է ծխից և մխից խեղդվեն, կամ ցրտից սառչվեն. երկու չարիքից փոքրագոյնը... Եւ այդ որջի վերի յարկը դատարկ է և պատկանում է եկեղեցուն: Ընդունենք որ այդ շէնութիւնը նոր է, և չեն ուզում «փչացնել», բայց ինչ կասեն արդեօք տղայոց ուսումնարանի 3 սենեակի համար, ուր թագաւորում է մի ինչ որ կօչկակար. «Աւետիս» ման գալը, փող բաժանելը լաւ բան է, բայց խեղճերին թողնել սառչվել ցրտից և խոնաւութիւնից, ներելի չէ:

Գ. Ց.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

(Հեռագրով)

Ախալքալաք, յունվարի 1-ին

Ողջունում ենք «Մշակի» փառաւոր գործունէութեան 25-ամեակը, որ անվեհեր և անսայթաք՝ ուղղակի դիմեց դէպի ճշմարտութիւնը, հարուածեց նրա թշնամիներին, ցանեց արդարութեան սերմեր, արթնացրեց քնած տարրերը, չը ճանաչելով ոչ մի կուռք: Ցանկանում ենք, որ դեռ շատ քսանհինգամեակներ թնդայ «Մշակի» ազնիւ և զօրեղ ձայնը: Դէպի առաջ նոյն ոգով:

Զարմայր Արվանեան, Ջալալ Տէր-Գրիգորեան, Սեդրակ Մարանջեանց, Սարգիս Պապաջեանց, Խաչատուր Խաչատրեանց, Յովհաննէս, Մարգար Մարգարեանց, Յովհաննէս Արուտեանց, Յովհաննէս Արվանեանց, Սարգիս Յարութիւնեանց, Թորոս Պետրոսեանց, Լևոն Ղուկասեանց, Տիգրան Գիւզալեանց, Երանուհի Գրիգորեանց, Արեգնազան Վարդանեանց, Կարապետ Մաղաքեանց, Սօֆիա Տէր-Ստեփանեանց, Սաթինիկ Օհանջանեանց, Եկատերինէ Օհանջանեանց, Թադէոս Մաղաքեանց, Աշխէն Բախչինեան, Թագուհի Գրիգորեանց, Արշակ Գրիգորեանց, Յակոբ Պապայեան, Յովհաննէս Մեծատուրեանց, Աղասի Օնիկեան, Արշակ Մառոյեան, Վաղարշակ Կարապետեանց:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Կ. Պօլիս, դեկտեմբերի 25-ին

Խնդրեմ հրատարակել, որ Արա ստորագրութեամբ «Մշակի» մէջ լոյս տեսած Կ. Պօլսի թղթակցութիւններու հեղինակը ես չեմ:

Շ. Ալլան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կ. Պօլսի «Բիւզանդիոն» լրագիրը, որի առաջին և վերջին արժանաւորութիւնը «Կ. Պօլսի ուժեղներին» շողոքորթելն է, իր վերջին համարներում սկսել է ոչ միայն անուղղակի ճանապարհներով իրան վայել հայհոյանքներ թափել «Մշակի», Արիստակէս արքեպիսկոպոս Սեդրակեանի և նոյն իսկ մեր ամբողջ կուսակցութեան դէմ, այլ մինչև անգամ այնքան քաջացել է, որ համարձակվում է Կ. Պօլսում արտասանել «Մշակ» և մ շ ա կ ա ն բառերը... Թիւրքաց մայրաքաղաքում արգելված է արտասանել «Մըշակ» անունը, և երբ մի Բիւզանդ Քեչեան, այդ կլասիկական երկչոտը, վստահանում է արտասանել այդ անունը և նոյն իսկ դատել նրա մասին,—դա առանց յետին մտքի չէ... Երևի «Բիւզանդիոնը», իր խմբագրի հետ միասին, լաւ է «տեղեկացել», որ այժմ ձեռնտու է Կ. Պօլսի մէջ հայհոյել «Մշակը» և մ ի կ ու ս ա կ ց ու թ ի ւ ն... Դժուար չէ, ի հարկէ, այդ երազը մեկնել...

—

Այսօր, յունվարի 15-ին, Ամենայն հայոց կաթողիկոսի անուանակոչութեան օրն է, և այդ առիթով Վեհափառն ընդունելու է շնորհաւորութիւններ:

—

Մի վրացի իշխան Էրիստօվ, «Новое Обозрѣніе» լրագրի միջոցով, առաջարկում է Թիֆլիսում հիմնել պօլիտեխնիկումը, ի պատիւ վրաց Թագաւոր Հերակլի, նրա մահվան 100-ամեայ տարեդարձի առիթով, անուանել «Հերակլեան պօլիտեխնիկում»: Մեզ թւում է, որ պէտք է յարգել վրացի իշխանի այդ առաջարկութիւնը, եթէ միայն դա արտայայտութիւն է վրաց հասարակութեան ցանկութեան: Գուցէ դա դրդէ վրացիներին աւելի համակրանքով վերաբերվել պօլիտեխնիկումի հիմնարկութեան գործին...

—

Յայտնում ենք մեր ընթերցողներին, որ այսօրվանից սկսած «Մշակի» համարները կը ծախվեն ոչ թէ 7 կօպէկով, այլ 5 կօպէկով:

—

Յունվարի 13-ին տեղի ունեցաւ Կովկասեան զինուորական դատարանի նախագահ Օսկար Գօլմբլատի թաղումը, բողոքականների գերեզմանատանը: Հանգուցեալը այդ պաշտօնը վարում էր 1892 թւից, և յայտնի էր իբրև անկողմնապահ դատաւոր և համակրելի մարդ: 1888 թւին, հանգուցեալ Ալէքսանդր III կայսրի ցանկութեամբ, նշանակվեց այժմեան Թագաւոր Կայսր Նիկօլայ II-ի զինուորական օրէնսգրութեան դասատու: Նա մեռաւ 54 տարեկան հասակում:

—

Մեզ հաղորդում են, որ սիրողների մի խումբ պատրաստվում է ներկայացում տալու վրաց ազնուականների թատրոնում, Թիֆլիսի հայոց Հրատարակչական ընկերութեան օգտին: Պէտք է խաղան մի նոր պիէս, «Սիրտ» անունով, աշխատութիւն երիտասարդ Յովհաննէս Սունդուկեանցի:

—

Թիֆլիսի քաղաքային դուման իր վերջին նիստում պաշտօնապէս ընդունեց ապագայ պօլիտեխնիկումի տարեկան 30,000 րուբլի նպաստ տալու առաջարկը, որ ընդհանուր համակրութիւն էր գտել նախապատրաստական խորհրդակցութիւնների միջոցին:

—

«Кавказъ» լրագիրը հաղորդում է, որ ներքին գործերի մինիստրը յունվարի 5-ին հաստատել է ռուս գաղթականներին օգնող ընկերութեան Թիֆլիսի ճիւղի կանոնադրութիւնը:

—

ԴՈՒԲԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Նոր տարվայ առիթով միմեանց այցելութիւններ անելու փոխարէն, մեր քաղաքի կլուբում նշանակված էր բալ, որին մասնակցեցին թէ պետական ծառայողները և թէ ազգաբնակութեան պատկանող մի քանի մարդիկ: Առաջին բաժակը առաջարկվեց Թագաւոր Կայսրի կենացը, երկրորդը՝ Բագուի նահանգապետի կենացը, որին անյապաղ հեռագիր ուղարկվեց, և որից ստացվեց հեռագրով պատասխան՝ փոխադարձ շնորհաւորութիւններով և շնորհակալութեամբ: Բալին մասնակցողները մի-մի աւելորդ րուբլիներ նուիրեցին. այդ փողերը բաժանվեցին աղքատ ընտանիքներին»:

—

ՆՈՐ-ԲԱՅԱԶԵՏԻՑ մեզ գրում են. «Մեր աւագ քահանան, որ մինչև նոր գործակալ Մատթէոսեան վարդապետի գալը վարում էր ժամանակաւոր գործակալի պաշտօն, այժմ չէ կամենում գործերը յանձնել, թէև մի քանի անգամ թեմակալ առաջնորդից հեռագրով հրաման է ստացել յանձնելու: Ի հարկէ, չի կամենայ. հեշտ բան է զրկվել «ոսկու աղբիւրից»:

—

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՕՊՕԼԻՑ մեզ գրում են յունվարի 8-ից. «Երէկ հողին յանձնվեց երեք օր առաջ վախճանված գնդապետ Յովհաննէս Տիգրանեանի մարմինը: Հանգուցեալը իր ժամանակի ամենագեղեցիկ քաղաքացի էր: Շնորհիւ բնածին ընդունակութիւնների, նա իր սահմանափակ կըրթութեամբ կարողացաւ բարձրանալ մինչև գընդապետի աստիճանին: Նա աչքի ընկաւ դեռ Դաղստանի պատերազմների ժամանակ. նրա կատարած քաջութիւնների վկաները այն տասն և հինգից աւելի շքանշաններն էին, որոնք զարդարում էին նրա կուրծքը: Հանգուցեալը մեռաւ 85 ամեայ հասակում, չը թողնելով ոչ մի ժառանգ: Հանգուցեալի յուղարկաւորութիւնը այնքան էլ փառաւոր չէր. Գառնակերեան եպիսկոպոսը եկեղեցում մի երկար ճառ խօսեց»:

—

ՆՈՐ-ԲԱՅԱԶԵՏԻՑ մեզ գրում են. «Բարեգործական ընկերութեան վարչութիւնը այս տօներին, աղքատ ընտանիքներին օգնելու համար՝ աջողեցրեց ժողովել մօտ 100 րուբլի:»

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«Berliner Tageblatt» լրագիրը հաղորդում է. «Հայերը Կ. Պօլսում նորից սկսել են դժգոհութիւններ ցոյց տալ: Օրմանեան պատրիարքը մի յիշատակագիր ուղղելով սուլթանին, ձեւակերպել է հայերի պահանջները: Սուլթանի ծննդեան առիթով եղած ընդունելութեան ժամանակ, փադիշահը խոստացաւ պատրիարքին (?) նկատողութեան առնել այդ պահանջները և երեք օրից յետոյ որոշ պատասխան տալ: Բայց մինչև այժմ պատասխան չէ տրվել և երկիւղ են կրում, որ կողմնակի ազդեցութիւնները փոխել են սուլթանի կարծիքը: Պատրիարքը իրան վատ դիպլօմատ ցոյց տուեց և շատ սուր կերպով դրեց իր պահանջները: Նրա հրաժարականը ուրախութեամբ կընդունեն»:

—

Բօղօստոյից հաղորդում են, որ այնտեղ անկարգութիւններ են տեղի ունեցել. յայտնի չէ, հայերը մասնակցել են, թէ ոչ:

—

«Standard» լրագրի Կ. Պօլսի թղթակիցը գըրում է, որ Անգլիայի կողմից սուլթանին նախազգուշացրել են և մի յիշատակագիր են ներկայացրել, ցոյց տալով գերմանացիների վտանգաւոր գործողութիւնները Փոքր-Ասիայում, մանաւանդ Կօնիայում, ուր նրանք ամբողջ գաղթականութիւններ են հիմնում: Գերմանացիները, ասված է այդ յիշատակագրի մէջ, կարող են մինչև այնտեղ առաջ գնալ, որ Փոքր-Ասիայի հետ կը վարվեն այնպէս, ինչպէս վարվեցին չինական ափերի հետ:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

Զ մ ի ւ ռ ն ի ա, յունվարի 11-ին

Կ. Պօլսէն ստացված նամակները հետեւեալ փաստերը կը հաղորդեն. «Մի քանի տարիէ ի վեր Եւրոպա հաստատված մէկը, դրամի անմիջական պէտք ունենալով, հօրմէն հեռագրով կը խնդրէ: Խեղճ մարդը անմիջապէս կը բանտարկվի, ըսելով թէ գոմիտէներու հետ յարաբերութիւն ունի, սակ կը դրկէ և այլն: Իզուր ցոյց կուտայ որ դրամը ուղղը իր տղան է: Մարդը բանտն է դեռ: Հայուն մէկուն անուան տօնին երեկոն քիչ մը երաժշտութիւն կընեն, երբ կը կանչեն տունը: Առաւօտուն հայը ոստիկանութեան կը տարվի.—Ի՞նչ ունէիք երէկ գիշեր:—Անուանս էր:—Պէտք էր իմաց տայիք առաջուց: Կը բանտարկվի: Նամակագիրը կաւելցնէ թէ մի յոյն ես նոյն պատճառաւ թէև կը բանտարկվի, բայց հետեւեալ օրը դրամական տուգանք մ'առնվելով ազատ կարձակվի:

Տխրեցուցիչ է մանաւանդ սա պարագան, որ հայերուն այսքան ձերբակալմանց պատճառ նոյն ինքն հայերն են: Հայ լրտես և լրտեսուհիներու լէգէօն կայ Պօլիս: Այո, կանայք ես այդ արւեստը կընեն այժմ: Հայաբնակ Իւսկիւտար թաղին մէջ մանաւանդ այդ հայուհիները կը ծաղկին եղեր:

Պօլսոյ հայոց պատրիարքարանը հետեւեալ պաշտօնական յայտարարութիւնն է ըրեր. «Յառաջիկայ կիւրակէ, 28 դեկտեմբերի, օգոստափառ սուլթանին ծննդեան տարեդարձն ըլալով, նոյն օրը հանդիսաւոր բարեմաղթութիւնք տեղի պիտի ունենան մայր-եկեղեցւոյ մէջ, վասն արեւշատութեան և թանկագին կենաց Ն. Կ. Վեհափառութեան»:

Նպաստաւոր պարագաներու բերմամբ, քաղաքս հանդարտ է և հալածումներէ զերծ, և տեղւոյս հայերն բարեգործական հանգամանկութեանց մէջ օրինակելի գործունէութիւն մը ցոյց կուտան:

Վ.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—«Memorial Diplomatique» լրագրի ասելով, Կ. Պօլսում, սուլթանի հրամանով, նախազգուշութեան արտակարգ միջոցներ են ձեռք առնված, որովհետև Եըլդըզ-Քիօսկում ստացվել են գաղտնի լուրեր, թէ սուլթանի կեանքի դէմ մի մեծ դաւադրութիւն է բացվել: Ոմանք ենթադ-

րում են, որ այդ լուրը հնարել են պալատականները սուլթանի վրա ճնշում գործելու նպատակով:

—Նորվեգիացի հաչակաւոր գրող Բիէրնսօն մի նամակ է ուղարկել Զօլային, որով շնորհաւորում է նրա որոշումը՝ պաշտպան կանգնելու արդար գործին և յայտնում է, որ այդպիսի պաշտպանութիւնը մի մեծ ծառայութիւն է մարդկութեան առաջ: Բելգիական համալսարանական խմբերն ևս համակրական ուղերձներ են ուղարկել Էմիլ Զօլային:

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

ԱԼԺԻՐ, 12 յունվարի: Եգէրների մի գունդ՝ մերկացրած սրերով յարձակում գործեց ամբոխի վրա, որն աղաղակելով «Թող կորչեն ջհուդները», կողոպտեց հրէական մագազինները և շպրտեց ապրանքները փողոցների վրա: Ամբոխը յետ մղվեց, բայց յետոյ կրկին միացաւ՝ աղաղակելով «Կեցցէ զօրքը:» Բազմաթիւ են խէնչալներով և ատրճանակի հարուածներով վիրաւորվածները. մէկ մարդ սպանվեց: Անկարգութիւնները շարունակվում են:

ԱԼԺԻՐ, 12 յունվարի: Սպանվածը երկու երեխաների հայր էր: Նրան խէնչալով հարուած տուեցին մէջքում և բացի դրանից, ճակատին դիպել էր գնդակ. մահը րօպէական էր:

Յուզմունքը ծայրայեղ չափերին հասաւ: Անագին ամբոխը լցնում է փողոցները: Գլխաւոր փողոցները բռնված են զօրքերով:

Կագրօլ անունով վիրաւորվածներից մէկը ցոյցի սկզբում մնաւ գեղատան մէջ: Մի քանի ուրիշ անձինք սարսափելի վէրքեր ստացան խէնչալի հարուածներից: Երբ չորս ժամին կագրօլի մահվան լուրը տարածվեց, ազգաբնակութիւնը սաստիկ յուզվեց: Հէնց այդ ժամանակ քարուքանդ արին վեց հրէական մագազիններ, որոնց առաջին մասը տաչեղների կոյսի էր փոխադրվել, և ապրանքները յափշտակված էին կամ այրված: Այն ժամանակ նոյնպէս ձիաւոր եգէրները յարձակում գործեցին:

Ամբոխը դիմադրութիւն է ցոյց տալիս. ժանդարմերիան և պօլիցիան չեն կարողանում կարգը վերականգնել: Զանազան ազգաբնակութիւններին պատկանող թափառաշրջիկները կրկին սկսում են կողոպուտներ: Ոստիկանական մի քանի ագէնտներ ստնակոխ են եղած: Ագէնտները կալանաւորում են գողերին, որոնք ապրանքները յափշտակում էին հրէական մագազիններից:

ԱԼԺԻՐ, 12 յունվարի: Երեկոյեան $10^{1}/_{2}$ ժամին ցոյց անողները, ոգեւորված աղաղակներով ողջունելով զօրքը, ներս խուժեցին հրէաներին պատկանող ալիւրի պահեստները, պատռում էին մի քանի քսակները, ապրանքը շպրտում էին փողոցների վրա: Զուաւները սուիններով յարձակվեցին ցոյց անողների վրա և ցրվեցին նրանց. նոյն այդ ժամանակ շատերը վիրաւորվեցին: Ցոյց անողները նորից հաւաքվեցին Ծովափի վրա, ուր այրեցին հրէաներին պատկանող օղիի պահեստները: Զօրքերը շտապով գնում են դէպի Ծովափը: Հրդեհը, ըստ երևոյթին, աջողվեց հանգցնել: Պահապան գնդուորներ շրջում են քաղաքի փողոցներում, ուր հանգստութիւնը վերականգնվում է: Ցոյց անողները գնացին դէպի Սէնտ-Էժէն արուարձանը, ուր վնասեցին հրէաներին պատկանող մի քանի ամարանոցներ: Ժանդարմերիան արգելեց ցոյց անողներին վերադառնալ Ալժիր: Քաղաքը հանգիստ է: Զօրքերը վերադառնում են զօրանոցները: Տեղի ունեցան 200 ձերբակալութիւններ:

ԱԼԺԻՐ, 13 յունվարի: Նահանգապետը, տեղեկանալով հրէական մագազինի կողոպտման մասին, պատեց Բաբէլուէդ փողոցը: Նրա առաջ գնում էին երկու թմբկահարներ, իսկ յետևից գնում էին երկու զուաւներ. նահանգապետը յորդորում էր հանգստանալ և կարգ պահպանել: Ամբոխը, խռնվելով կամարների տակ, աղաղակում էր՝ «Հրաժարական տուէք»: Լէպին կէսօրին յետ դարձաւ նահանգապետական տունը: Ցոյց անողների մէջ շատ տեղացիներ կան: Անկարգութիւններին մասնակցող բոլոր օտարերկրացիները անյապաղ կաքսորվեն:

ԳԱԼԻՊՕԼԻ, 13 յունվարի: 600 մարդիկ ցոյց արին հացի թանգանալու պատճառով: Անկարգութիւններ եղան: Կալանաւորված են 36 հոգի:

ԲԵՐԼԻՆ, 13 յունվարի: Ռէյխստագի բիւջէտային յանձնաժողովում պետական քարտուղար ֆօն-Բիւլօվ ամենակարևական կերպով յայտնեց, որ նախկին կապիտան Դրէյֆուսի և գերմանական կառավարչական որ և է օրգանների մէջ երբէք ոչինչ յարաբերութիւններ կամ կապ գոյութիւն չեն ունեցել. Բիւլօվ գոհութեամբ յայտնում է, որ Դրէյֆուսի գործը երբէք չէր կարող խանգարել Գերմանիայի և Ֆրանսիայի մէջ եղած խաղաղ յարաբերութիւնները: Կրետէի վերաբերմամբ Բիւլօվ յայտնեց, որ գլխաւոր բանը միայն այն է, որպէս զի Կրետէն տարաձայնութիւնների առարկայ չը դառնայ պետութիւնների մէջ կամ չարժաւիթ՝ նոր անհանգստութիւնների և շփոթութիւնների Արևելքում:

ՊԱՐԻԶ, 13 յունվարի: Պատգամաւորների ժողովի դահլիճը լցված է հասարակութեամբ: Ամէն կողմ կենդանութիւն է տիրում, խօսակցութիւններ են լինում: Բօրէգար դժգոհութիւն է յայտնում զօրքերի շաբաթ օրվայ միջամտութեան դէմ: Բրիսսօն բացատրում էր, թէ հրամայեց մի քանի գնդուորներ կանչել՝ հասարակութիւնը տրիբունից հեռացնելու համար: Ժօրէս առաջարկում է շարունակել շաբաթ օրվայ հարցապնդումը: Առաջարկութիւնը հաւանութիւն գտաւ: Ժօրէս յանդիմանում է կառավարութիւնը, որ Զօլայի դէմ դատ չէ սկսված գեներալների դէմ նրա առած մեղադրանքների համար: Կառավարութիւնը պէտք է թոյլ տայ, որպէս զի գործը կատարելապէս պարզվի:

ՊԱՐԻԶ, 13 յունվարի: Պատգամաւորների ժողով: Ժօրէս ասում է, որ կառավարութիւնը չէ կարող արգելել օֆիցերներին վկայութիւն տալ Զօլայի գործում: Կառավարութիւնը պէտք է թոյլ տայ, որպէս զի գործը կատարելապէս պարզվի: Հիւտօրը հարցնում է, թէ արդեօք զինուորական դատարանի անդամների ձեռքում գտնվում էին Դրէյֆուսի յանցաւորութիւնը ապացուցանող դօկումենտներ, և արդեօք այդ դօկումենտները հաղորդված էին մեղադրւողին և նրա պաշտպանին: Մէլին պատասխանում է. «Մենք չենք կամենում քննել այդ բանը տրիբունի վրա:» (Ծափահարութիւններ): Ժօրէս բողոքում է ապօրինութեան և օրէնքը խախտելու դէմ, յանդիմանում է կառավարութիւնը երկչոտութեան համար (բողոքներ) և յիշեցնում է գերմանական դատը Դէգուի դէմ: Նա զարմանում է, որ Ֆրանսիայում չէ կարելի նոյնպիսի ազատութեամբ դատվել: Հիւտօրը մատնացոյց է անում Էստէրհազիի դատը դռնփակ և անկանօն վարելու վրա: Ժօրէս պնդում է, որ հանրապետութիւնը արդէն 16 տարի գտնվում է խուժոր ֆինանսիստների ձեռքում: Նա յանդիմանում է մեծամասնութիւնը այն բանում, որ նա մատնում է հանրապետութիւնը զինուորական և կղերական բէակցիային, և վերջացնում է յայտնելով, թէ սօցիալիստները կը պաշտպանեն հանրապետութիւնը: (Մի քանի ծափահարութիւններ): Մէլին հրաժարվում է պատասխանելուց, որովհետև,—ասում է նա,—կառավարութիւնը իրաւունք չունի արդարադատութեան տեղը բռնել: (Ծափահարութիւններ): Գօբլէ յանդիմանում է կառավարութիւնը, թէ նա ուշացրեց իր պատասխանը կայէնեակին: Գօբլէ ասում է, թէ մինիստրութիւնը պարտաւոր էր պաշտօնապէս յայտնել իր համոզմունքը Դրէյֆուսի յանցաւորութեան մասին, և չը պէտք է դատի ենթարկէս Էստէրհազիին, որովհետև նա անմեղ է: Վերջը Գօբլէ ասում է, որ մինիստրութիւնը հալածում է Զօլային՝ աջակողմին դուր գալու համար: Մէլին պատասխանում է, որ կառավարութիւնը չէր կարող հաղորդել Դրէյֆուսի դատի մասին, առանց ամենայանդուգն ապօրինութիւն կատարելու: (Ծափահարութիւններ): Մէլին վերջաբանութեան մէջ կոչում է անում ամէնքին, ով սիրում է Ֆրանսիան: (Ծափահարութիւններ): Վիճաբանութիւնները վերջացան: Առաջարկվեցին հերթական գործերին անցնելու մի քանի բանաձևեր: Մէլին ընդունում է Բանսէլի բանաձևը, որը հաւանութիւն է տալիս կառավարութեան ասածներին: Բանսէլի բանաձևը ընդունվեց 376 ձայնով 133-ի դէմ: (Ծափահարութիւններ): Նիստը փակվեց:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 13 յունվարի: Յունաց դեսպան իշխան Մավրօկօրդատօ կէս օրից յետոյ ունկընդրութեան ընդունվեց սուլթանից, և յանձնեց իր հաւատարմաթղթերը:

ԱԼԺԻՐ, 13 յունվարի: 5 ժամին զօրքերը պաշտպանում էին բոլոր հրապարակները: Մի քանի ցոյցեր եղան, բայց ոչինչ ծանր դէպքեր տեղի չունեցան: Հրէական մագազինները փակված են:

ՊԱՐԻԶ, 13 յունվարի: Շաբաթ օրվայ դէպքի առիթով, ընդհանուր պրօկուրօրը պատգամաւորների ժողովին առաջարկեց դատաստանական հալածանք սկսել Բէրնիի և Ժէրօ-Րիշարի դէմ:

ԱԼԺԻՐ, 13 յունվարի: 11 ժամին կատարեալ հանգստութիւն է տիրում: Բոլոր փողոցները մաքրված են և զօրքերով պաշտպանված: Ձերբակալվածների թիւը 300 է: Հարիւր հոգի կը դատվեն վաղը: Կուի կար. մի հրէայ վիրաւորված է:

ԲԵՐԼԻՆ, 13 յունվարի: Բիւլօվ յայտնեց երէկ, ի միջի այլոց, որ Գերմանիան մինչև Կիաօ-Զաուգրաւելը ոչինչ պարտաւորութիւններ չէ յանձն առել ում և է կողմից: Գերմանիայի յարաբերութիւնները ուրիշ պետութիւնների հետ խախտված չեն նրա գործողութիւններով Արևելեան Ասիայում: Կիաօ-Զաուի առաւելութիւնն այն է, որ նա շատ մօտ չէ գտնվում ոչ անգլիական և ոչ ֆրանսիական շահերին, ոչ էլ ռուսաց պետութեան կալուածներին. նրա գրաւումը, այդ պատճառով, չէ խախտում նրանց շահերը:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 14 յունվարի: Յունվարի 12-ին Ձմերային պալատի դահլիճներում տեղի ունեցաւ մի շքեղ պարահանդէս, որին հրաւիրված էին 3700 անձինք:

ՊԱՐԻԶ, 14 յունվարի: Զօլա կանչում է 104 վկաներ իր գործի համար երդուեալների դատարանի առաջ. նրանց մէջ գտնվում են՝ Բիյիօ, Մէրսիէ, Բուադէֆր, Պէլիէ, Գօնզ, Պիկար, Անրի, Էստէրհազի, Ֆօրցինէտի, Լէբրէն-Րէնօ, Կազիմիր, Պէրիէ, Շարլ Դիւպիւի, Րիբօ, Դարլան, Գէրէն, Գօբլէ, Պուանկարէ, Լէյգ, Շէրեր-Կէստնէր, Ժօրէս և ուրիշները. օտարների մէջ մի քանի դիպլօմատներ կան:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՈՐՍԱ

Յունվարի 13-ին

Լօնդօնի վրա 10 ֆունտ արժէ .	93 ր.	80 կ.
Բերլինի վրա 100 մարկ — .	45 »	90 »
Պարիզի վրա 100 ֆրանկ — .	37 »	25 »
Ոսկի — — — .	— »	— »
Մաքսային կուպօններ — .	149 »	— »
Բօրսային դիսկօնտ — .	5 »	$6^{1}/_{2}$% »
4% պետական րէնտա	$101^{1}/_{2}$ »	— »
Ներքին 5% առաջին փոխառութ.	281 »	— »
— — երկրորդ — .	$261^{1}/_{2}$ »	— »
5% գրաւ. թղթ. ազն. կալ. բանկի.	214 »	— »
5% պետական երկաթուղ. րէնտա.	— »	— »
4% ներքին փոխառութեան . .	99 »	— »
$4^{1}/_{2}$% գրաւ. թղթ. ազն. կալ. բանկի	101 »	— »
$4^{1}/_{2}$% վկայակ. գիւղ. հող. բանկի	101 »	— »
Պետերբուրգի քաղաքային կրեդիտ. ընկերութեան օբլիգացիաներ .	$101^{5}/_{8}$ »	— »
Մօսկվայի քաղաք. օբլիգացիաներ.	$101^{1}/_{4}$ »	— »
Օդէսայի — — .	$100^{5}/_{8}$ »	— »
Թիֆլիսի — — .	$100^{1}/_{8}$ »	— »
Թիֆլիսի կալ. բանկի 6%— .	102 »	— »
5% — — — .	$100^{3}/_{8}$ »	— »
Քութայիսի 6% — — .	102 »	— »
5% — — — .	$99^{3}/_{4}$ »	— »

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչ՝ ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լոյս տեսաւ
„ՔՕՌ ՕՂԼՈՒԻ ՀԷՔԻԱԹԸ“
Տաճկերէնից փոխադրեց ԱՇԸՂ ՋԱՄԱԼԻ
Գինը 40 կոպէկ: Պահեստը Ջաք. Գրիգորեանցի գրախանութում: (№ 5) 1—3

Լոյս տեսաւ
„ՈՒՍՈՒՑՈՒՄՆ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԿՐՕՆԻ“
դասագիրք. հատոր չորրորդ
1—5 (№ 5) Սահակ քհ. Սահակեանց

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՈՒՊՐԱՎԱՆ սրանով յայտարարում է, որ այն անձինք, որոնք կը կամենային կապալով յանձն առնել՝ ԹԱՓԱՌՈՂ ՇՆԵՐԻ ՈՉՆՉԱՑՆԵԼԸ և ՍԱՏԿԱԾ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐԻ ԴԻԱԿՆԵՐԻ հաւաքելը Թիֆլիս քաղաքում, տեղեկութիւնների և յայտարարութիւններ տալու համար կարող են դիմել Ուպրավայի դիւանատանը, ւի օրերը, 9—2 ժամը: (№ 5) 1—3

ԹԻՖԼԻՍԻ ԹԱՆԴՈՅԵԱՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ եկեղեցու համար հարկաւոր են ՁԱՅՆԵՂ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ և երիտասարդներ քառաձայն խումբ կազմելու. շաբաթ երեկոները և կիրակի ու տօնական տօներին եկեղեցում երգելու համար: Ցանկալի է, որ երգիչները եթէ ոչ նոտա, գէթ գիտակ լինեն հայկական ձայներգութեան: Ցանկացողները կարող են դիմել նոյն եկեղեցու երէցփոխ Սարգիս Ղամազեանցին:
2—4 (№ 4) Երէցփոխ Ս. Ղամազեանց

BATEAUX A VAPEUR FRANÇAIS N. PAQUET ET C-ie
ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.
կանօնաւոր և ուղղակի նաւագնացութիւն ՄԱՐՍԷՅԼԻՑ ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկու շաբաթը մի անգամ, սկսած յունվարի 25/6-ի չորեքշաբթիից,
Եւ հակառակը՝ Բաթումից Մարսէլ, մտնելով Տրապիզոն, Սամսոն և Պօլիս: Մեկնում է Բաթումից՝ չորեքշաբթի, 2/21 փետրվարի ՍԻՐԱԿՍԻ շոգենաւը, նաւապետ ՀԱՐՐԻՍ: Եւ այդպէս շարունակաբար, երկու շաբաթը մի անգամ, չորեքշաբթի օրերը, ժամի 4-ին ճաշից յետոյ:
Բաթումից Պարիզ ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակներ տրվում են սովորականից պակաս գներով:
Ապրանքների և ճանապարհորդների մասին հարկաւոր տեղեկութիւնների ստանալու համար թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան գործակատարներին՝
ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ—պ. Վիկտոր դ'Արնօին, Նաբէրէժնայա: ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—պ. Օ. Գ. Բարխուդարեանին, Սիօնի փող. նախկին Արծրունու քարվանսարա: ԲԱԳՈՒ—պ. Ս. Դիլլարեանին, Կօլիւբեանինսկայա հրապարակ: ՆՈՎՕՐՕՍՍԻՅՍԿ—պ. Մելխիօր Չերչինօզեանին: (№ 76) 14—20

ԱԼԻՒՐԱՂԱՑՆԵՐ { ԳՈԼՈՐՇՈԻ ՋՐԻ և ՋԻԱՔԱՐՇ
Պատրաստում է, ինչպէս մասնագիտութիւն, ԻՆԺԵՆԵՐՆԵՐ
ԵՍԱՐԱԼՕՎԻ ԵՒ ԱԼԻԽԱՆՕՎԻ
Գործարանը, Թիֆլիսում, Ալէքսանդրեան փողոց, սեփական տուն:
(№ 102) 44—0

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ
Հեղինակ «Ձեռնարկի առևտրական և գործարանական հաշուապահութեան»
ՈՒՍՈՒՑԱՆՈՒՄ Է ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ Է
Երկու սեռի անձանց, 4 ամսվայ ընթացքում հաշուապահութիւն գործնականապէս, երաշխաւորելով, և եղած դէպքերում յանձն է առնում պաշտօնի առաջարկել:
ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔԻ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐՆ ԵՆ
Ա) Կրկնակի իտալական հաշուապահութիւն ըստ ամենայն առևտրական ճիւղերի, հանդերձ նաւթային արդիւնաբերական և կերոսինի գործարանական հաշուետեսութեան:
Բ) Առևտրական թուաբանութիւն.
Գ) Առևտրական նամակագրութիւն.
Դ) Գեղագրութիւն և ամենաարագ ձեռքերի ուղղութիւն:
Պարապմունքները սկսվելու են յունվարի 15-ից, ճաշից յետոյ և պարբերաբար շարունակվելու են իւրաքանչիւր ՉՈՐՍ ամսից յետոյ. իսկ կիրակի օրերը լինելու են առանձին գործնական պարապմունքներ:
Ցանկացողները թող դիմեն գրաւոր կամ անձամբ 3 ժամից մինչև 5 ժամ երեկոյեան, ՍՕԼՕԼԱԿ, Սերգիեվսկայա փողոց, տուն Լիսիցեանի, № 20:
Վերոյիշեալ հաշուապահութեան ձեռնարկը ծախվում է ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ, Խիզղէկէլի գրավաճառանոցում և հեղինակի մօտ, և Ռուսաստանի բոլոր յայտնի գրավաճառանոցներում: ԳԻՆՆ Է 3 ր. 50 կոպէկ: Օտարաքաղաքացիները գիրքը գնելու համար կարող են դիմել հեղինակին, առանց պօստի ծախս վճարելու: (շ.) (№ 76) 9—15

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 14 Января 1898 г.
Типографія Канцел. Главнонач. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская ул., д. каз.